

HAREKELİ BİR MAKTEL-İ HÜSEYİN ÖRNEĞİ*

Example of a Maktel-i Hüseyin With Vowel Points

Özge ÇAĞLAMA*

ÖZET

13. yüzyıldan itibaren Anadolu'da pek çok Arapça, Farsça dinî eser, Türkçeye tercüme edilmiş ya da uyarlanmış. Bu eserler dönemin düşünce yapısını ve söz varlığını ortaya koymaktadır. Yazım ve dil özellikleri dikkate alındığında çalışmamıza konu olan “Kitābu Āşūrā’ fi-Aḥvāli Ḥasan ve Ḥüseyin” adlı yazmanın da Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş döneminin bir ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazma, Doç. Dr. Cahit Başdaş danışmanlığında tarafımızca yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış, 2018 yılı Temmuz ayında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde sunulmuş ve kabul edilmiştir. Yazma, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesinde “MS 146; No, 86” demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Müellifi, müstensih ve telif-istinsah tarihi belli değildir. Dinî bir olayın olağanüstülüklerle süslenecek anlatıldığı, İslam tarihinin önemli bir şahsiyetinin kahramanlıklarının ele alındığı mesnevi biçiminde yazılmış “maktel” türündedir. Beyaz, orta kalın, aharlı, suyollu kâğıt üzerine siyah mürekkep ile yazılmıştır. Metinde kırmızı mürekkeple yazılan 17 başlık bulunmaktadır. 885 beyitten oluşan yazma, besmele ile başlayıp son dört beyitte okuyanlara ve işitenlere edilen dua ile son bulur. Bu çalışmada eserin konusu, kapsamı, yazım ve dil özellikleri üzerinde durulmuş, metinden örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türklük Bilimi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Maktel, Kitābu Āşūrā’.

ABSTRACT

Many Arabic Persian religious texts have been translated or adapted into Turkish in Anatolia since the thirteenth century. These texts reveal the thought structure and the vocabulary of the period. Considering the spelling and grammar features, it is understood that the text “Kitābu Āşūrā’ fi-Aḥvāli Ḥasan ve Ḥüseyin”, which is the subject of our study, was a product of the transition period from the old Anatolian Turkish to the Ottoman Turkish. This text, Assoc. Dr. Cahit Başdaş was prepared by us as a master’s thesis, in July 2018, at Muğla Sıtkı Koçman University was presented and accepted. The text is registered with the asset number “Ms 146; no

* Bu makale “Kitābu Āşūrā’ fi-Aḥvāli Ḥasan ve Ḥüseyin (Dil Özellikleri-Metin-Dizin)” adlı yüksek lisans tezi kaynak alınarak hazırlanmıştır.

* Doktora Öğrencisi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD-İzmir. E-posta: ozgecaglama@gmail.com. Orcid ID: 0000-0002-2444-6854.

86” in Koç University Suna Kırac Library. Its author or scribe, the date of writing and copying are not known. It is the “maktel”, which is written in the form of a masnavi, where a religious event is described with extraordinary magnificence and a major personality of Islamic history is discussed. It is written in black ink on white, middle thick, stable, watercoloured paper. The text contains 17 titles written in red ink. The inscription, consisting of 885 couplets, begins with besmele and ends with a prayer given to those who read and hear the last four couplets. In this study, the subject, content, spelling and language characteristics of the text is discussed and some examples from the text are presented.

Keywords: Turkology, Old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish, Maktel, Kitābu Āşūrā’.

Giriş

13. yüzyıldan itibaren Anadolu’da pek çok Arapça, Farsça dinî eser, Türkçeye tercüme edilmiş ya da uyarlanmış. Bu eserler 13. ve 15. yüzyıllar arasında Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan yazılı dilinin gelişmesine büyük katkı sağlamış, aynı zamanda dönemin düşünce yapısını ve söz varlığını ortaya koymuştur.

Dinî bir olayın olağanüstülüklerle süslenerek dile getirildiği, İslam tarihinin önemli bir şahsiyetinin kahramanlıklarının ele alındığı hikâyelerden oluşan birçok yazma eser, bugün, kütüphanelerde kayıtlıdır. Bu eserlerin çok farklı varyantlarının olması hikâyelerin halk arasında yaygın olarak okunmuş ve anlatılmış olduğunu da göstermektedir (Doğan, 2012: 2). Edebiyatımızda pek çok örneği bulunan mesnevi biçiminde yazılmış “maktel” türü de bunlardan biridir.

Maktel sözcüğü “öldürme” anlamına gelen Arapça “ḳatl” kökünden türetilmiştir. Öldürülmüş veya şehit edilmiş yüce bir insanı övmek amacıyla yazılan şiirlerin genel adıdır. Ancak bu tür adı; Hz. Muhammed’in torunu Hz. Hüseyin’in Kербela’da şehit edilmesini¹ konu edinerek yazılan “Maktel-i Hüseyin” olarak yaygınlık kazanmıştır.

İlk olarak Araplar tarafından işlenen Kербelâ Vak’ası, zamanla başta Şii İranlılar olmak üzere diğer Müslüman milletlerin edipleri arasında da popüler hale gelmiş, 10. yüzyıldan itibaren Arap tarihçilerinden ziyade Arapça yazan edipler tarafından ele alınmaya başlanmıştır. 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyıl başlarında Şîa inancını benimseyen veya Ehl-i beyt’e sevgiyle bağlı olan hükümdarlar devrinde edebî değeri yüksek makteller yazılmıştır (Güngör, 2003: 456). İslamiyet’in ortak acısı olarak kabul gören

¹ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. (URL-1).

bu olayla ilgili Arap, Fars ve Türk edebiyatında çok fazla maktel kaleme alınmıştır.

Arap edebiyatında 8. yüzyılın ilk çeyreğine ait olan ilk maktel örneklerinin önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşamamıştır. Şii kaynakları tarandığında da durum çok farklı değildir. İlk maktel müellifi olarak bilinen Şii tarihçisi (Emeviler devri tarihçisi) Ebû Mihnef'in (ö. 157/774) kaynaklarca bilinen on üç makteli arasından en etkili olan ve Kerbela olayına çok defa kaynak olarak gösterilen en meşhur eseri "Maqtelu'l-Hüseyn"dir (URL-2).

Türk edebiyatında yazılan ilk Maktel-i Hüseyin türü örneği Kastamonulu Şâzî'nin "Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin" adlı eseridir. Bu eseri Nurcan Öznal Güder doktora çalışması olarak hazırlamıştır (1997).

Farsça yazılan Maktel-i Hüseyin türü eserler içinde en meşhur olanı, Hüseyin Vaiz Kâşifi tarafından 908/1502'de yazılan "Ravzatü'ş Şüheda" adlı eserdir. Bu eserin Türk edebiyatında yazılan maktellere büyük bir tesiri olmuştur. Gelibolulu Ali, Fuzûlî, Camî ve Lamîî, eserlerini bu etkilenme sonucunda meydana getirmişlerdir (Erdoğan, 2010: 61)².

Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi³ El Yazmaları Koleksiyonu bölümünde MS 146, No, 86 demirbaş numarası ile kayıtlı bulunan Kitâbu Âşürâ' fi-Ahvali Hasan ve Hüseyin⁴ adlı eser de bir Maktel-i Hüseyin örneği olarak bu çalışmanın esasını oluşturmaktadır. Eserde yer alan metinden örnekler verilerek eserin konusu, kapsamı, dil ve yazım özellikleri belirtilmeye çalışılacaktır. Eserin künyesi şu şekildedir:

Yazar Adı: -

Müstensih: Muhammed (?)

Dili: Osmanlı Türkçesi

Hat: Harekeli Nesih

Yaprak: 40

Satır / Sütun: 12-13 / 2

Kâğıt türü: Beyaz, orta kalın, aharlı, suyollu kâğıt

Mürekkep rengi: siyah, başlıklar kırmızı

Cilt özelliği: Çiçek desenli kâğıt kaplı mukavva kapak, sırtı bez

Telif / istinsah tarihi: Şaban 1119 / 1707-1708 (?)

Bağışçı: Şinasi Tekin

² Bu konuyla ilgili hazırlanmış bibliyografya çalışmaları mevcuttur. Bk. (Özil, 2017: 31-48).

³ Konuyla ilgili bk. (URL-3).

⁴ Bundan sonra "KA" kısaltması kullanılacaktır.

KA'nın son beyitinde (39a/16) Arapça sözler ile metnin son bulunduğunu ve Muhammed⁵ adlı bir kişi tarafından yazıldığını belirten kayıttan başka bir bilgi eserde yer almamaktadır. Eser mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Aruzun “fā‘ilātün/fā‘ilātün/fā‘ilün” kalıbıyla oluşturulmuştur. Besmele ile başlayıp son dört beyitte okuyanlara ve işitenlere edilen dua ile son bulur. Toplam 885 beyit, 17 adet -kırmızı mürekkep ile yazılmış- başlıktan oluşur.

Metnin son başlığı olan “Medh-i Hüseyin” ile başlayan bölümde 16. yüzyıl şairlerinden -İmam Hüseyin için yazdığı Kerbelâ Mersiyesiyle meşhur- Sâfi'nin mersiyesi yer almaktadır (Turan ve Akgül, 2012: 31). Metnin bittiğini belirten son beyit (39a/16) bu mersiye'nin sonuna yazılmıştır. Bunun yanı sıra yazmanın arka iç kapağında bulunan metinden bağımsız iki sayfa daha bulunmaktadır. Bu sayfalar konunun dışında olduğu için çeviri yazısı yapılmamıştır. Ancak bu çalışmaya esas oluşturan yüksek lisans tezinde orijinal metnin bulunduğu bölüme eklenmiştir (40a/40b). Bu sayfalardan birinde (40a) Şaban 1119 (1707-1708) tarihi düşülmüştür. Ancak bu sayfanın üzerindeki yazılar el yazısı ile üstünkörü yazıldığı ve sayfa kusurları bulunduğu için metnin tamamı okunamamıştır. Çözömlenebilen kısımdan anladığımız kadarıyla ise, yapılan bir ticaretten sonra para kaydının sayfaya tarihle birlikte not düşüldüğü anlaşılmaktadır. Bu sayfadan bir sonraki sayfa (40b) daha net ve nizami yazılmıştır. Arapça ve Türkçe karışık bir dil kullanılarak İslam'ın beş şartından, bunlara uyulmasının gerekliliklerinden ve güzelliklerinden bahsedilmiştir.

KA'nın Merhum Nihat N. Yörükoğlu'nun özel kitaplığında bulunan, içinde Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, değişik ilahi sözleri ve manzum parçaları bulunan bir kitapta yer alan “Hazā Kitāb-ı ‘Aşūrā ve bihi Nesta‘īn” adlı, içinde elimizdeki nüshanın eksik kısımlarını da bulunduran bir nüshası daha vardır (Altunmeral vd., 2012). Metnin bu nüshasında başlıklarla ayrılan bölümler bulunmamaktadır. Konular arasındaki geçişler Hz. Muhammed için istenen dua bölümleri ile sağlanmaktadır. Toplamda 1061 beyittir. Genel olay, kurgunun işlenişi itibarıyla ortaklık göstermektedir.

KA'da metnin kurgusu özetle şu şekildedir: I. Bismi'llāhi'r-rahmāni'r-rahīm. II. Hāzret-i Resūl 'Aleyhisselām Hāsan ve Hüseyn. III. Fī Beyān-ı Hāzret-i Fāıma Rađıyallahu 'Anha. IV. Faşıl Hālıfe-i Hāzret-i Ebū Bekir

⁵ Yazının okunaklı olmaması nedeniyle beyit tam olarak aktarılamamıştır. Yazarla ilgili bir kayıt bulunamamıştır.

Rağıyallahu ‘Anh. V. Faşl Cem’iyyet-i Düğün. VI. Faşl Hızret-i Müslim Rađmetullah-ı ‘Aleyh. VII. Müslim Oğlanlarının Şehid Olduğın Beyân İder. VIII. Hızret-i Hüseyniñ Katli Olduğın Beyân İder. IX. Hızret-i Hüseyniñ Yezidle Şavaş Etdikleridir. X. Hızret-i Hüseynüñ katli olduğın beyân ider. XI. Hızret-i Hüseyniñ rağıyallahu‘anh mübârek başıdır. XII. Hızret-i Hüseynüñ Rağıyallahu ‘Anh Katlidir. XIII. Hızret-i Hüseyniñ Mübârek Ellerin Keskikleridir. XIV. Hızret-i Hüseyniñ Mübârek Başıdır Rağıyallahu ‘Anh. XV. Hızret-i Hüseyniñ Katında Olan Hâtünlardır. XVI. Hızret-i Hüseynüñ Hâtününü Alayın Dedigi Vaķit Gelip Olduğın Beyân İder. XVII. Medh-i Hüseyn.

1. Yazım Özellikleri

İncelemesi yapılan “Kitābu Āşūrā’ fi- Ahvāli Hāsan ve Hüseyn” adlı metin Anadolu sahasında kitap istinsahında en çok tercih edilen yazı türü olan harekeli nesih ile yazılmıştır. Metinde alıntı sözcüklerin yazımı önemli ölçüde korunmuştur. Bu nedenle yazım özellikleri incelenirken alıntı sözcüklerin yazımı değerlendirme dışında tutulmuştur.

Ünlülerin Gösterilişi:

/a/ünlüsü:

أَيْاقْ	<i>ayaķ</i>	(30a/10)
أَتْ	<i>at</i>	(22b/2)
طَارِدِي	<i>ıarıdı</i>	(36b/4)
أَكَا	<i>aña</i>	(17b/1)

/e/ünlüsü:

أَرْلِكْ	<i>erlik</i>	(18a/2)
كَيْدَه لُرْ	<i>gideler</i>	(36b/11)
كَسْمَكْ	<i>kesmek</i>	(22b/9)
كَجَا	<i>gece</i>	(10b/6)

/ı/ünlüsü:

قَلِيچْ	<i>kılıç</i>	(20a/7)
قَلِيلْ	<i>kılıgıl</i>	(7a/3)
تَنْكُرِي	<i>tañrı</i>	(26a/5)
چَقْدِي	<i>çıkadı</i>	(20a/10)

/i/ünlüsü:

اِمْدِي	<i>imdi</i>	(36b/3)
يِيُوبْ	<i>yiyüp</i>	(35a/1)

دیدی	<i>didi</i>	(31b/6)
اِیْنْدِ	<i>indi</i>	(34b/9)

/o/ünlüsü:

اُولُ	<i>ol</i>	(36b/1)
اوتوز	<i>otuz</i>	(17a/1)
صُورُ	<i>şor</i>	(2b/9)
قۇدیلر	<i>қodılar</i>	(2a/13)

/ö/ünlüsü:

اُوك	<i>öñ</i>	(2b/11)
اُپدئ	<i>öpdı</i>	(3a/5)
كۇئىل	<i>göñül</i>	(35b/5)
دۇرث	<i>dört</i>	(17a/1)

/u/ünlüsü:

اُوش	<i>uş</i>	(10b/12)
يأتۇر	<i>yatur</i>	(2a/11)
قِيلۇبِن	<i>қıluban</i>	(2b/6)
قَرشۇ	<i>қarşu</i>	(3a/8)

/ü/ünlüsü:

اُۇچ	<i>üç</i>	(36b/3)
سۇرمىش	<i>sürmiş</i>	(23b/10)
داندكۇزە	<i>dedeñüze</i>	(4a/1)
كۇرگُلۇ	<i>görklü</i>	(18b/8)

Ünsüzlerin Gösterilişi:

/ç/ünsüzü:

“چ” ile

چفۇب	<i>çıkup</i>	(29b/10)
اچرۇ	<i>içerü</i>	(37a/9)

“ج” ile

جكۇب	<i>çeküp</i>	(19b/12)
اۇچمق	<i>uçmaқ</i>	(26a/7)
اُۇچ	<i>üç</i>	(36b/3)

/p/ünsüzü:

“پ” ile

تُبرَأق *topraq* (3a/11)

أَلوب *alup* (38a/1)

"پ" ile

قوپدی *ƙopdı* (38b/15)

/ñ/ ünsüzü:

اؤك *öñ* (2b/11)

أناكوزَه *anañuza* (3b/11)

/s/ ünsüzü:

"ص" ile

صنَّره *soñra* (9a/6)

أصْبِدِر *aşıpdır* (6b/7)

"س" ile

سَوْكُلُو *sevgülü* (6b/9)

وَراسِن *varasın* (6b/10)

يَاس *yas* (14b/3)

/t/ ünsüzü:

"ط" ile

طوكُزه *ƙoñuza* (27a/7)

قُرْطَاشلَرُومِي *ƙarışlarımı* (32a/3)

"ت" ile

تُبرَأغِي *topraqı* (3a/12)

تَنِي *teni* (2b/5)

أُورْتِنْدِي *örtindi* (29a/5)

أَت *at* (22b/2)

Metinde ünlü ve ünsüzlerin önde, içte ve sondaki durumları yukarıda gösterildiği gibidir. Ünlülerin yazımında kimi sözcüklerin sonunda /a/ ve /e/ ünlüsünün Uygur yazı geleneğinde olduğu gibi üstünlü elif (ا) ile yazılması dikkat çekmektedir. Aynı şekilde sözcük sonunda /u/ ünlüsü kimi Türkçe sözcüklerde Arap imlâ geleneğinde olduğu gibi vav - elif (وا) ile gösterilmiştir (Develi, 1998: 93).

Arap yazı sisteminde /p/, /ç/, /g/, /ñ/ ünsüzlerini gösteren müstakil işaretler bulunmamaktadır. Bu ünsüzler Arap alfabesinde bulunan "ب", "ج" ve "ك" ve Fars alfabesinde bulunan "چ" ve "پ" ile karşılanmaya

çalışılmıştır. Bu nedenle bu ünsüzlerin yazımında çeşitlilik görülür. Art damak geniz ünsüzü /ñ/ ise; yalnızca kef (ك) ile gösterilmiştir.

2. Dil Özellikleri

2.1. Ses Bilgisi

İncelediğimiz metinde Genel Türkçede olduğu gibi Türk dilinin sekiz temel ünlüsü (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) bulunmaktadır. Bununla birlikte kapalı e (è) ünlüsü tarihî dönem metinlerinin birçoğunda olduğu gibi yazımda özel bir işaretle gösterilmemiştir. Ancak ilk hecelerinde hem /i/ hem de /e/’li şekilleri bulunan kimi sözcükler kapalı /e/’nin izlerini taşırlar. Bu örneklerden bazıları şunlardır:

eşitmek أَشَيْتْ (24a/1) / *işitmek* إِشَيْتْ (1b/2)

gece كَجَهْ (16b/6) / *giceniñ* كِيَجْنِيْكَ (28b/12)

Metinde alıntı kelimelerdeki uzun ünlüler (ā, ī, ō, ū) gösterilmiştir.

2.1.1. Ünlü Uyumları

Damak Uyumu: Ünlü uyumları içerisinde eski ve en sağlam olan uyumdur. KA’da da oldukça sağlamdır.

unudmañuz اُونُوْدْمَكُوْز (11a/2)

ilerü اِيْلِرُوْا (21b/6)

Türkiye Türkçesinde uyuma girmeyen “+kî” aitlik ekinin uyuma girdiği bir örnek bulunmaktadır: *andağınlar* (30b/11). “ile” edatının uyuma girdiği örnekler de bulunmaktadır: *ağlamağıla* اَعْلَمَاغِيْلَهْ (38a/7).

Dudak Uyumu: Özellikle kimi eklerin düz kimi eklerin yuvarlak şekillerle kalıplaştığı Eski Anadolu Türkçesinde bu uyum bozuktur. KA’da ise Eski Anadolu Türkçesi’nde metinlerinde uyum dışı kalan eklerden bazılarının uyuma girdiğini görmek mümkündür. Bağlantı ünlüleri yuvarlak olması beklenen şu eklerin düz ünlülü biçimleri de görülür: İlgî durumu eki {+(n)In}: “*deveniñ*” (29b/2), 1. teklik şahıs iyelik eki {+Im}: “*kızım*” (5a/2), 2. teklik şahıs iyelik eki {+Iñ}: “*adıñ*” (23a/4), zarf fiil eki {-Ip}: “*yırtıp*” (28b/5), fiilden fiil yapma eki (ettirgenlik eki) {-dlr}: “*bindirdiler*” (29a/11), cevher fiili {-dlr}: “*ırakdır*” (13a/4), 3. şahıs emir/istek eki {-sIn}: “*sıgasın*” (2b/4). Bağlantı ünlüleri düz olması beklenen şu eklerin yuvarlak ünlülü biçimleri de görülür: 3. teklik şahıs iyelik eki {+U}: “*yüzü*” (17a/7), *isimden isim yapma eki* {+lUk}: “*güyeğülük*” (19b/4), {+UncU} “*dördüncü*” (6b/9), *soru eki* {-mü?}: *sünnî müsîn?* (11b/12), zarf fiil eki {-UncA}: “*olunca*” (19b/1), yuvarlak ünlülü yalnızca bir örneği bulunan zarf fiil eki {-ücek}: “*görücek*” (18b/3).

Ünlü Uyumunu Bozan Durumlar:

Hep Yuvarlak Ünlülü Olan Ekler:

Zarf fiil eki: -UbAn “oyuban” اويوبن (14a/11)

Fiilden fiil yapma eki (ettirgenlik eki): -Ur- “ıoyurgıl” طيورغل (7b/7)

Fiilden isim yapma eki: -(U)k “açuk” اچوق (24b/7)

Zarf fiil eki: -(y)U “ağlayu” اغليا (20a/8)

İsimden isim yapma eki: +cUk “kartaşcuklarım” قرتاشجۇلارم (33a/8)

Emir / istek çokluk 1. şahıs eki: -AlUm “kılalum” قلالوم (16b/2)

Hep Düz Ünlülü Ekler:

Emir-istek teklik 2.şahıs eki: -Gıl “buyurgıl” بيورغل (7b/7)

Öğrenilen geçmiş zaman eki: -mlş “oturmuşlar” اوتورمۇشلر (13a/2)

Vasıta hâli eki: +(y)ILA “ıoluyıla” تولييله (34b/5)

Yükleme hâli eki: +(y)I “şuyı” صويى (12a/5)

Gelecek zaman eki: -IsAr “bulısar” بولسار (35a/8)

2.1.2. Ünsüz Değişmeleri

Tonlulaşma:

k > g değişmesi: Arap alfabesindeki “ك” Türkçenin /k/ ve /g/ seslerine karşılık gelebilir. Ön damaksıl ünlü bulunduran sözcüklerin başındaki kimi /k/'ler tonlulaşıp /g/'ye dönüşmüştür. KA'da “ك” bulunduran sözcüklerin okunmasında Anadolu ağızlarındaki tonlulaşmalar ve ölçünlü dildeki kullanımlar dikkate alınmıştır (Başdaş, 2018).

göñül (< köñül) كؤئل (35b/5)

gör (< kör-) كؤر (10a/1)

Sözcük içinde iki ünlü arasında kalan /k/'lerde de düzenli olarak tonlulaşma görülür.

etegin اتيكن (24b/2)

bildügi بلدكي (2a/4)

t > d değişmesi: Ön damaksıl ünlü bulunduran sözcüklerin başındaki /t/'ler düzenli olarak tonlulaşırken, arka damaksıl ünlü bulunduran sözcüklerin başındaki /t/'nin korunma oranı daha fazladır.

deñiz (< teñiz) دكيز (24a/4)

durdı (< tur-) تۇردى (27b/12)

Sözcük sonundaki /t/ bazen ünlü ile başlayan bir ek aldığıında, bazen de gövde durumunda ek almadan tonlu hâlde bulunmuştur.

kanad قَانَد (2a/8)

akıdırdı أَقِيدِرْدِي (29a/13)

Tonsuzluk:

Arka damaksıl ünlü bulunduran sözcüklerin başındaki /t/'ler genellikle korunmuştur.

tağ “dağ” طَغْلَرْدَنْ (34b/5)

toğrı “doğru” طُغْرِي (12b/9)

Kalın sıradan ünlü bulunduran sözcük başındaki /k/'ların tonsuzluğunu koruduğu görülür.

korğudan قُورْقُونُنْ (22b/10)

kurumış قُورُْمِشْ (20a/4)

Süreklileşme:

k > *h* değişmesi: KA'da sözcük içindeki kimi /k/ ünsüzleri sızıcılaşmıştır. Sözcük başında ve sonunda sızıcılaşma tespit edilmemiştir.

yohsul (< yoksul) يُوْحْسُولْ (34b/2)

dahı (< taki) دَحِي (10b/3)

2.1.3. Ünlü Birleşmesi

Ünlü ile biten bir sözcükten sonra gelen ünlü ile başlayan bir ek veya sözcüğün birleşmesiyle oluşur. Bu birleşmenin devamlı olması durumunda bugün de kullandığımız birçok kalıplaşmış sözcük ortaya çıkmıştır.

kendüzi (< kendü özi) كَنْدُزِي (17a/7)

netmek (< ne et-) نَتْمَكْ (12b/8)

2.1.4. Ünsüz Uyumu

Ünsüzlerin kelime içerisinde tonluluk, tonsuzluk bakımından gösterdiği uyumdur (Başdaş, 2016: 63). KA'da bu uyum görülmemektedir.

+ dA: *erlikde* اَرْلِكْدَه (6b/6), *ğarıplıqda* غَرِيْبْلِقْدَه (11a/4)

+ dAn: *bārigāhdan* بَارِكَاْهْدَنْ (22a/12), *şadefden* شَادَفْدَنْ (5a/10)

-dl: *atdı* اَتْدِي (13b/7), *çekdi* چَكْدِي (18a/5)

+dUr: *çoğdur* چُوقْدُر (8a/7), *üküşdür* اُوْكُوشْدُر (9b/12)

2.2. Şekil Bilgisi

2.2.1. İsim Çekimi Ekleri

Çokluk Eki

Genel Türkçedeki çokluk eki +lAr kullanılmıştır.

bulutlar بُولْتُلَر (38b/15), develere دَوَالَرَه (24b/7), evlerde اَوْلَرْدَه (7a/9)

İşaret zamirleri “bu” ve “o” çokluklarında “bunlar” yanında “bular” kullanılırken, “onlar” örneğine rastlanmamıştır. “O” zamirinin çokluğu “olar” ve “anlar” ile yapılmaktadır.

bular بُولَر (13a/1), olar اُولَر (33a/5)

İyelik Ekleri:

1. Teklik Şahıs İyelik Eki: **kanımı** bu dem *helāl idem hemīn* قَانِمِي (23b/1), ger eger fırsat tutarsa **elimi** اَلْمِي (9a/4).

2. Teklik Şahıs İyelik Eki: bunuñ gibi yigit **elüne** girmez اَلْوَكَا (8a/3), başıñda **devletiñ** varisa kızum دَوْلَتِكَ (8a/2).

3. Teklik Şahıs İyelik Eki: yüzin urdı **gögsine** eyledi zār كُوْغْسِيْنَه (25b/3), **kapusin** bağıladı anıñ da ol it قَابُوسِيْن (37a/10).

1. Çokluk Şahıs İyelik Eki: dedilerkanı **begümüz** n’oldı kār بَكُوْمُر (37b/9), gel şoralum **babamuza** biz dedi بَاتَمُوْرَه (3b/8).

2. Çokluk Şahıs İyelik Eki: ol dağı **anañuza** varıñ dedi اَنَّاكُوْرَه (3b/11), ol dağı **dedeñuze** varuñ dedi دَادَاكُوْرَه (4a/1).

3. Çokluk Şahıs İyelik Eki: **yirlerin** firdevs egle cennet it يِيْرَلَرُن (38a/11), turuban **dedelerine** vardılar دَدَلَرِيْنَه (4a/2).

Hâl Ekleri:

Yalın Hâl: başladı bu kez **ferište** ağladı فَرِشْتَه (2b/6), **atamuz** müşkülümüzi *h*all ide اَتَمُوْر (3b/9).

İlgi Hâl: çatal olmuş **deveniñ** hörgüçleri دَوْنِكَ (29b/2), **atam** atası ‘aliyyü’l-murtażā اَتَاْم (33a/2).

Yükleme Hâl: kaşd kıldı **şuyı** müslim içmege صُوْبِي (12a/5), diyeyin bu kişi diñle **sözüm** سُوْرُم (6b/4), **gözün** açdı bağıdi eydür baba şu كُوْرُن (20b/2).

Bulunma Hâl: büyük kızda bezenüben **ıamda** ıurdı طَفْدَه (6a/11), hem *h*üseynüñ **boğazında** öper بُوْغَازَنْدَه (3a/6).

Yönelme Hâl: geldi **eve** cāriye dir *h*atūnum اَوَه (13a/8), müslim anda bir **kapuya** yürüdi قَالُوْبِيَا (11b/5).

Ayrılma Hâl: **korkudan** yüzleri beñzer küle قُوْرُقُوْدُن (22b/10), **karşudan** nā-gāh görüñdi bir pelīt قَرُشُوْدُن (25a/12).

Vasıta Hâl: yağdı yağmur **ıoluyıla** esdi yil طُوْلِيْبِلَه (34b/5), pāre pāre kıldılar **şāıurla** صَانُوْرَلَه (14a/12).

2.2.2. Fiil Çekimi

Şahıs Çekimi:

I. Tip: Zamir Kökenli Şahıs Ekleri:

Şahıslar	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	- Am	*
II. Şahıs	-sIn	*
III. Şahıs	-Ø	-lAr

Tablo 1: Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs Çekimi: bilürem بِلُورَم (8a/7), varuram وَرُورَم (8b/11).
2. Teklik Şahıs Çekimi: bilürsin بِلُورِسِين (16b/4).
3. Teklik Şahıs Çekimi: biçer بِيچَر (11b/4), kaçar فَحَز (11b/4).
3. Çokluk Şahıs Çekimi: yaqarlar يَاقَرْلَر (12b/11), ağlaşurlar أَغْلَشُورْلَر (26b/12).

II. Tip: İyelik Kökenli Şahıs Ekleri:

Görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekiminde kullanılır.

Şahıslar	Teklik	Çokluk
I. Şahıs	-m	- k
II. Şahıs	-ñ	-ñUz
III. Şahıs	-Ø	-lAr

Tablo 2: İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

1. Teklik Şahıs Çekimi: gördüm كُورْدُوم (27b/3), uğradım اوْغَرْدِيم (2a/12).
2. Teklik Şahıs Çekimi: didüñ دِيْدُؤْن (23a/8), bildiñ بِلْدِيْؤْن (5a/2).
3. Teklik Şahıs Çekimi: kesdi كَسْدِي (12a/10), yürüdi يُوْرِيْدِي (14b/8).
1. Çokluk Şahıs Çekimi: geldik كَلْدِيك (19b/8), kesdik كَسْدِيك (28a/9).
2. Çokluk Şahıs Çekimi: eylediñüz اِيْلَاْدِيكُوْر (27a/10), öldürdüñüz اوْلْدُرْدُوْر (34b/8).
3. Çokluk Şahıs Çekimi: söylediler سُوْيُلْدِيْلَر (27a/5), kaçdılar فَكَّيْلَر (37b/9).

Şekil ve Zaman Kipleri:

KA'da basit zaman çekiminde görülen geçmiş zaman (-dl / -dU), öğrenilen geçmiş zaman (-mış, -(y)ıpdır, -(y)ıpdur), geniş zaman (-Ar / -Ur/ -r) ve gelecek zaman -(y)IsAr ekleri tespit edilmiştir. Metinde şimdiki zaman için müstakil bir ek ya da yapı kullanılmamaktadır.

Zaman Kipleri:

Görülen Geçmiş Zaman: - dl / - dU

çünkü **geldik** dikülür kaldık feşār كَلِدِك (19b/8)

kim haber **gönderdünüz** geldi imām كُنْدِرْدُكُوز (16a/7)

Öğrenilen Geçmiş Zaman: -miş, -(y)İpdir, -(y)İpdur

taķınımiş üstüne ceng aletini طَقْتَمِش (7b/1)

şu kâfir beglerin başın **kesipdir** كَسِيْدِر (6b/7)

ķamu haznesini yağma **ķılıpdur** قَلِيْدِر (7a/1)

Geniş Zaman: -Ar / -Ur/ -r

ķamu sözleriñüz **ķaķķdur bilürem** بِلُورَم (8a/7)

ķalanı her biri bir yaña **ķaķar** قَĶَز (11b/4)

Gelecek Zaman: -(y)İsAr

KA'da “-(y)İsAr” ekinin yalnızca 3. şahısta örneği bulunur.

tañrı **ķaķķ**umuz **alısar** muşıafā أَلِيْسَر (32a/4)

bulısar ‘izzet benüm ķātımda bol بُولِسَر (35a/8)

Tasarlama Kipleri:

Emir:

2. Teklik Şahıs Emir Eki: cānıla **diñlegil** iy i’tikād بِيْكَلِيْن (24b/11), didi seyyid gögsünü **aç** göreyin أَج (23a/6).

3. Teklik Şahıs Emir Eki: minber üzre **çıķsun** dir bu ‘ayāl چِشْسُون (32b/6), bu ferişteyi eliyle **şığasın** صِيْغَاسِيْن (2b/4).

2. Çokluk Şahıs Emir Eki: ol daķı anañuza **varıñ** dedi وَارِك (3b/11), didi kim ben bir ferişteyim **biliñ** بِيْلِيْكَ (2a/10).

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-	-
2. Şahıs	-gll, Ø	-lñ, -Uñ, -UñUz
3. Şahıs	-sln, -sUn	-

Tablo 3: Emir

İstek:

1. Teklik Şahıs İstek Eki: her ne dilerse anıñ çün **alayın** أَلِيْن (16a/5), niçe geldi dünyāya **diyem** anı دِيْيَم (1b/4).

2. Teklik Şahıs İstek Eki: pes hüseyñüñ ķundađını **çözesin** چُوزَه سِيْن (2b/4), **eşidesin** soñra sen neler olur أَشِيْدَاسِيْن (3b/5).

3. Teklik Şahıs İstek Eki: kim dedem **ķaķ** **isteye** senden zālüm اِسْتِيْآ (34a/6), nā-gehān bu ķāriciler **añlaya** اَنْكَلِيْآ (12b/7).

1. Çokluk Şahıs İstek Eki: gel **şoralum** babamıza biz dedi صُورَالُوم (3b/8), didiler kim biz daħı **varavuz** iy beşer وراووز (9b/9).

3. Çokluk Şahıs İstek Eki: ki dirlik **eyleyeler** aña varup ائِيلَالَر (6a/7), aña mü'minler gibi **oқuyalar** اوْقِيلَر (31a/7).

Şahıslar	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-Ayln, -(y)Am	-ALUm, -avuz
2. Şahıs	-Asln	-
3. Şahıs	-(y)A	-(y)ALAr

Tablo 4: İstek

İsim Bildirmesi / Birleşik Çekim:

Eski Türkçe “tur-“ yardımcı fiilinin “-ur” ekiyle 3. teklik şahıs geniş zaman çekimli şekli olan “turur” şeklinin KA’da tonlu biçimi olan “durur” kullanılmıştır.

bu durur kabrine bekçi olacaq بۇدۇر (2b/11)

didi girme kim hüseyin **toğmış durur** طوغمیشدۇر (2a/1)

KA’da “durur”un “-dlr / -dUr” halinde ekleşmiş şekilleri, ilk ünsüzleri daima tonlu olarak kullanılır.

bunuñ ‘avratları **çokdur** görürem چوقدۇر (8a/7)

biri **ibrāhimdir** ismā‘il biri ابراهيم دىر (27a/12)

kimsemüz **yoқdur ıraқdır** yirümüz يۇقۇر ايراقدير (13a/4)

2.2.3. Fiilimsiler

KA’da **isim-fiil** eklerinden yalnızca “-mAk” eki kullanılmaktadır.

ağlamaқ ünin eşitdi pehlevān اَعْلَمَق (20b/7)

ben didim n’oldı sebab **ağlamağa** اَعْلَامَعَا (2b/7)

KA’da **sıfat-fiil** eklerinden “-(y)An, -dUk, -dik, -(y)AcAk, -mış” kullanılmıştır.

-(y)An: KA’da en sık kullanılan sıfat - fiil ekidir.

ol şu **viren** hatunı getürdiler ویرن (12a/12)

ne kişidir işbu **ağlayan** nigār اَعْلَايْن (30b/12)

-dUk, -dik: **қондуғı** evi daħı yağma қилуñ قوندۇغى (10b/3)

Yalnızca iki örnekte düz ünlülü şekillerine rastlanmıştır:

didigi evüñ қapusı dibine қазdıлар дидиги (36b/6)

geydiği uçмақ ғонı һulleleri кидиги (26a/7)

-(y)AcAk: Metinde yalnızca iki örneği bulunur.

hüseyinden biñ yıl öñ yaratdı haka

bu durur kabrine bekçi olacaq اُولَاجَأَقْ (2b/11)

-miş: *yüzi bedr olmuş aya beñzer idi* اُولَمِش (8a/13)

iy kamu kalmışlara sen destegir قَلَمِشَلَرَه (16b/4)

KA'da **zarf-fiil** eklerinden “-dlkçA, -dUkçA, -(y)IncA, -ken, -(y)U, -(y)lcAk, -(y)Up, -(y)Ip, -UbAn, -UbAnI” kullanılmıştır.

-**dlkçA, -dUkçA**: *öñüme düşe gelür irdikçe* اَيَرِدِكْجَه (7a/2), *bu cānim ürke gelür gördükçe* كُورْدُكْجَه (7a/2).

-(y)IncA: *ben gelince bunları şaklayasın* كَلْنَجَه (10b/8), *görklü yüziñi toyunca görmedim* طُوْبُنْجَه (18b/9).

-ken: *yine bir gün otururken muşafā* اوتوروركَن (4b/1).

-(y)U: Ekin ünlüsü her zaman yuvarlaktır.

babası katına geldi ağılayu اَغْلَيُوا (20a/8)

çıkıdı evden yürüyü gitdi hemān يورُيُو (29a/5)

-(y)lcAk: KA'da işlek olan ek, Türkiye Türkçesine “-IncA” olarak aktarılmaktadır.

kāfir esirger göricek anları كُرُيْجَكْ (30a/11)

eşidicek şehribānū kıldı āh اَشِيدِيْجَكْ (35b/3)

-(y)Up, -(y)Ip: EAT'de yalnızca yuvarlak ünlülü biçimleri bulunan ekin, KA'da düz ünlülü şekilleri de görülmektedir.

aş koyup öñine ma'sūmlar yidi قُيُوب (13a/10)

başıp ayağın kuyuya gide ol it بَاصِبْ (36b/9)

-UbAn, -UbAnI: *kaçubanı ol hemān dem gizlenür* قَاجُونِي (25b/1), *hōş esinleyüp furuban gıtdiler* طَرُونْ (36a/1).

3. Söz Varlığı

“Türkçenin yapı bilgisi düzlemindeki doğal değişmeler, yüzyılları birbirine yabancılaştıracak boyutta değildir. Söz dizimi de büyük ölçüde değişmemiş; ancak özel bir tarz kazanarak 14. yüzyılın kısa cümleleri 17. ve 18. yüzyıllarda bitmek bilmeyen cümlelere dönüşmüştür. Bunun yanında Türkçe isim ve sıfat tamlamalarının yanında bilhassa Farsça yapı tamlamaların 16. yüzyıldan itibaren (metnin muhatabına göre değişmekle birlikte) hızla çoğaldığı görülür ve nihayet söz varlığı açısından birçok Türkçe kelime unutulmuş yerini Arapça ve Farsça

kökenlilere terk etmiş... hatta Türkçe kelimelerin kullanılması da bir tür arkaizm ‘üslûb-ı kadim’ gibi görülmüştür.” (Develi, 2010: 48).

KA’yı söz varlığı bakımından değerlendirmek gerekirse metnin Arapça, Farsça sözcükler ve tamlamalar bakımından zayıf olduğu görülür. Dinî bir metin olmasına rağmen içerisinde İslamiyet’in temel söz ve dualarının dışında Arapça dua ya da ayet bulunmamaktadır. Türkçe sözler bakımından zengindir: añaru, berkitmek, biñar, çalap, gūñü, güyegü, iverme, kaçanaru, kanı, kuçmak, oñamak, şanışmak, şayru, söykenmek, şoloğ saat, ırağa, yegrek...

Köken	Sayı	Oran %	Sıklık	Sıklık Oranı %
Türkçe	977	% 56.54	7936	% 75.30
Arapça	497	% 28.76	1281	% 10.68
Farsça	254	% 14.70	976	% 14.02
Toplam	1728	% 100	10193	% 100

Tablo 5: Sözcük Sayısı ve Sıklık Oranı Tablosu

Sonuç

İncelenen metnin telif veya istinsah tarihi, müellifi/müstensihi hakkında kesin bir kayıt yoktur. Maktel türünün edebiyatımızda ilk örneğinin 14. yüzyılda verildiği bilinmektedir. Bunun yanında metnin sonunda *Medh-i Hüseyin* adlı bölümde -İmam Hüseyin için yazdığı Kerbelâ Mersiyesi ile meşhur olan- 16. yüzyıl şairlerinden *Sâfî*’nin mersiyesi yer almaktadır. Bu bilgilerle birlikte, yazım özellikleri, dil özellikleri ve söz varlığı dikkate alındığında metnin telif bir eserden 16. yüzyılda istinsah edilmiş olduğu düşüncesi güçlenmektedir. Metinden çıkarılan sonuçlar şunlardır:

Harekeli metinlerin 16. yüzyıldan sonra daha az görülmeye başlandığı bilinmektedir. Buna uygun olarak KA’da Klâsik dönem Osmanlı metinlerinde olduğu gibi standart bir imlâdan söz etmek mümkün değildir.

Arap-Fars imlâ geleneğine uygun olarak sözcük sonunda /u/ ünlüsünün vav-elif ile yazıldığı örneklerin (قَرَشُوا karşı (3a/8)) yanı sıra, /ç/ ünsüzünün yazımında “ج” (جُفوب çıkup (29b/10)) ve “چ” (جَاغُرِب çağırup (20b/11)), /p/ ünsüzünün yazımında “ب” (طُطُولُوا topıolu (3a/11)) ve “ب” (طُطُولُوا topıolu (8b/13)), art damaksıl ve ön damaksıl ünlülü sözcüklere göre /t/ ünsüzünün yazımında da “ط” (طُوْكُرَه toñuza (27a/7)) ve “ت” (تُبْرَاعِي tıbracı (3a/12)) bir standart yoktur. Benzer bir durumun /s/’de de olması

beklenirken aksine, “ص” (art damaksıl ünlülü kelimelerle) ve “س” (ön damaksıl ünlülü kelimelerle) kullanımı standartlaşmıştır.

Uygur imlâ geleneğine göre bütün ünlülerin gösterildiği sözcükler (طُوثَمَاعَه ıutmağa (20a/7)) bulunmaktadır. KA’da Arap-Fars imlâsının ve Uygur imlâsının özellikleri bir arada kullanılmıştır.

Dudak uyumunun yuvarlaklaşmalar ve düzleşmelerden dolayı bozuk olması Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan ve 15. yüzyılın yarısına kadar süren dönemin karakteristik özelliklerinden biridir. Bu durum 17. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş ve 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren -aşağı yukarı- bugünkü şeklini almıştır. Bütün bu gelişmelerin hemen yazıya yansımadağı da göz ardı edilmemelidir (Develi, 2010: 45). Buna göre KA’da Eski Anadolu Türkçesi döneminde sürekli düz ünlülü ve yuvarlak ünlülü biçimde bulunan eklerin birçoğu uyuma girmeye başlamıştır: İlgı Hâli eki + (n)İñ deveniñ hörgüçleri (29b/2), Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki “-(y)UpdUr” kılıpdur (7a/1).

ET’de olduğu gibi EAT’de de görülen bulunma hali ekinin, ayrılma hâli eki yerine kullanıldığı örnekler vardır: boğazında öper (3a/6).

Vasıta hâli olarak kullanılan “ile” edatı “+(y)İLA” biçiminde ekleşerek damak uyumuna girmiştir: kahkahayıla güldi(31b/12).

Fiil çekiminde zamir kökenli şahıs eklerinden teklik I. şahıs eki “-vAn” şeklindeyken 17. yüzyıldan sonra “-Im” şekline rastlanmaktadır. KA’da ise “-Am”dir. KA’da I. çokluk şahıs ekli örnek bulunmamaktadır.

Öğrenilen geçmiş zaman eki “-mİş” yanında “, “-(y)UpdUr” da kullanılır. Ekin uyuma girmiş düz şekli de “-(y)İpdIr” kullanılmaktadır: başın kesipdir (6b/7).

Şimdiki zaman için müstakil bir ek kullanılmamıştır.

KA’da gelecek zaman “-(y)İsAr” eki ile karşılanır: Tañrı haqqumuz alısar Muştafâ (32a/4). Bu ek 16. ve 17. yüzyıllarda istisnai olarak kullanılır. Bu yüzyıllarda gelecek zaman için “-AcAk” kullanılır (Develi, 2010: 46).

İstek çekiminde I. çokluk şahıs eki “-AvUz” 16. yüzyıldan itibaren görülmez. KA’da yalnızca bir örneği bulunur: varavuz (9b/9). İstek çekimi bu şahısta emir çekimiyle birleşmiştir. I. teklik şahıs emir için “-AyIn” şekli 17. yüzyıldan itibaren yerini büyük ölçüde “-AyIm”a bırakmıştır (Develi, 2010: 46). KA’da “-AyIn” eki kullanılmıştır: alayın (16a/5).

18. yüzyıla kadar emir II. teklik şahsı pekiştiren “-glI” eki KA’da kullanılmıştır: kılıgil (7a/3). XVI. yüzyıldan sonra sıklığı azalan bu ek 19. yüzyıldan itibaren kullanılmaz (Develi, 2010: 46).

Bildirme işlevini karşılamak için “durur” yanında kalıplaşarak ek durumuna geçmiş “-dur” biçimi de kullanılmaktadır. Az da olsa uyuma girmiş “-dlr” biçimlerini de görmek mümkündür. Ekin ünsüzü daima tonludur: *ırakdır* (13a/4).

18. yüzyılın sonlarına doğru metinlerde görülmeyen ve yerini “-IncA” morfemine bırakan zarf fiil eki “-(y)lcAk” KA’da işlek bir biçimde kullanılmıştır: *deyicek* ben de bu hâle uğradım (2a/12).

17. yüzyıldan itibaren metinlerde izleyemediğimiz Eski Anadolu Türkçesi’nin karakteristik zarf fiil eki olan “-UbAn, -UbAnI” KA’da işlek olarak kullanılmaktadır: *iki gözün oyuban çıkardılar* (14a/11).

Kaynakça

- Altunmeral, Mehmet vd. (2010). “Bir Maktel-i Hüseyin Örneği”. *Sûfi Araştırmaları Dergisi*, 2 (1): 61-106.
- Başdaş, Cahit (2018). *Sihām-ı Kaza*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Başdaş, Cahit ve Kutlu, Abdülmukaddes (2016). *Kırgız Türkçesi Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Develi, Hayati (2010). *Osmanlı’nın Dili*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Develi, Hayati (1998). “Eski Türkiye Türkçesi Devresine Ait Manzum Bir Miracnâme”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 28: 81-228.
- Doğan, Şaban (2012). “Bir Eski Oğuz Türkçesi Metni ‘Hikaye-i Fatıma’ ve Dil Özellikleri”. *Akademik Bakış Dergisi*, 6 (5): 32.
- Erdoğan, Kenan (2010). “Maktel-i Hüseyin, Manisa Nüshası ve Sünnî ve Haricî Kavramları Üzerine”. *Çeşitli Yönleriyle Kerbela II*. (Hzl.: A. Yıldız). Sivas: Asitan Yayınları, 61-65.
- Güngör, Şeyma (2003). “Maktel”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özil, Sibel (2017). “Maktel-i Hüseyinler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 4 (3): 31-48.
- Öznel-Güder, Nurcan (1997). *Kaştamonulu Şāzī Maktel-i Hüseyin (İnceleme, Metin, Sözlük, Adlar Dizini)*. Doktora Tezi. İstanbul: İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Selami ve Akgül, Ahmet (2012). “Sâfi’nin Kerbelâ Mersiyesi Üzerine Bir Tahlil”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 64: 31-42.

URL-1: <https://islamansiklopedisi.org.tr/huseyin#1> (Eriřim: 11.06.2019).

URL-2: <https://islamansiklopedisi.org.tr/maktel> (Eriřim: 11.06.2019).

URL-3: <http://digitalcollections.library.ku.edu.tr> (Eriřim: 11.06.2019).